

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА КОРЕСПОНДЕНЦІЮ

CERTAIN ASPECTS OF THE SEIZURE OF CORRESPONDENCE

Маскалюк І.І.,

*здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Досліджені окремі аспекти прийняття рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як накладення арешту на кореспонденцію. Також зроблені актуальні висновки та пропозиції щодо розглядуваної тематики.

Ключові слова: *кореспонденція, накладення арешту, слідчий суддя.*

Исследованы некоторые аспекты принятия решения о проведении такого негласного следственного (розыскного) действия, как наложение ареста на корреспонденцию. Также сделаны актуальные выводы и предложения по рассматриваемой тематике.

Ключевые слова: *корреспонденция, наложение ареста, следственный судья.*

Some aspects of decision to hold such a covert investigative (investigative) acts as seizure of correspondence. Just made relevant conclusions and proposals on subjects.

Key words: *correspondence, seizure, investigating judge.*

Актуальність теми. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) однією з загальних засад кримінального провадження є таємниця спілкування.

Дана засада закріплена у ст. 14 цього Кодексу. Її зміст полягає в тому, що під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування; втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб не можливо досягти цієї мети; інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження.

Втручання у приватне спілкування регламентоване параграфом 2 глави 21 КПК. Частина 4 ст. 258 цього Кодексу визначає, що таким втручанням є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним. Різновидами втручання в приватне спілкування є: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Деякі питання порядку втручання у приватне спілкування та використання отриманих результатів у кримінальному провадженні досліджували Л.І. Аркуша, О.А. Білічак, В.О. Глушков, С.О. Грищенко, О.М. Дроздов, С.В. Єськов, В.А. Колеснік, С.С. Кудінов, Ю.В. Лисюк, Є.Д. Скулиш, М.А. Погорецький, К.І. Полярська, В.Г. Уваров, Р.М. Шехавцов, В.В. Шум та інші науковці.

Метою цієї статті є розгляд окремих проблемних аспектів прийняття рішення про проведення такої

негласної слідчої (розшукової) дії, як накладення арешту на кореспонденцію.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. ч. 1, 2 ст. 261 КПК накладення арешту на кореспонденцію особи без її відома проводиться у виняткових випадках на підставі ухвали слідчого судді. Цей арешт накладається, якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або від інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для розслідування, або речі і документи, що мають для нього істотне значення.

Досліджуючи питання про підстави накладення арешту на кореспонденцію, В.В. Шум відмічає, що під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, її формальною підставою є «постанова слідчого, погоджена з прокурором, чи прокурора з відбитком гербової печатки органів прокуратури» [1, с. 9].

Коментуючи ст. 261 КПК, Л.І. Аркуша також зазначає, що у виняткових випадках, передбачених ст. 250 цього Кодексу, накладення арешту на кореспонденцію можливе до постановлення ухвали слідчим суддею. «При цьому обов'язок щодо невідкладного звернення до слідчого судді після початку негласної слідчої (розшукової) дії покладено на прокурора» [2, с. 527].

Це твердження не відповідає закону. Накладення арешту на кореспонденцію не відноситься до тих негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитися до постановлення ухвали слідчого судді. До її постановлення за рішенням слідчого, узгодженим із прокурором, або прокурора негласну слідчу (розшукову) дію згідно з ч. 1 ст. 250 КПК може бути розпочато лише у випадках, передбачених цим Кодексом. Такі випадки прямо встановлені тільки

ч. 4 ст. 268 та ч. 3 ст. 269 КПК, інші ж статті, що визначають порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, такого посилання не містять.

Отже, до постановлення ухвали слідчого судді можуть бути розпочаті лише такі негласні слідчі (розшукові) дії: установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК). На це звертається увага у п. 1.15 Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», яка затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5 [3].

При наявності фактичних підстав для накладення арешту на кореспонденцію слідчий має скласти клопотання про дозвіл на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, яке повинне відповідати вимогам ч. 2 ст. 248 КПК.

У цій нормі вказані загальні відомості, які мають бути у клопотанні про дозвіл на проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії. У ньому зазначаються: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; 6) вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; 8) відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; 9) обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

Уявляється, що ст. 261 КПК слід доповнити нормою, яка б визначала додаткові вимоги до клопотання про дозвіл на накладення арешту на кореспонденцію. Про них йдеться у юридичній літературі. Так, наприклад, Р.М. Шехавцов [4, с. 55–56], В.О. Глушков та Є.Д. Скулиш [5, с. 662–663] відмічають, що крім відомостей, перелічених у ч. 2 ст. 248 КПК, у цьому клопотанні також повинні зазначатися види поштово-телеграфної кореспонденції, що підлягають затриманню, та установа зв'язку, на керівника якої покладається обов'язок здійснювати відповідний контроль і протягом доби повідомляти про це слідчого.

Деякі науковці пишуть, що слідчий повинен звернутися з клопотанням до слідчого судді не тільки щодо надання дозволу на накладення арешту на кореспонденцію конкретної особи у певній установі зв'язку протягом необхідного для успішного проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії строку, але й щодо «надання слідчим суддею дозволу слідчому в разі затримання кореспонденції, що містить відомості, які мають значення для досудового розслідування, провести її огляд та виїмку, а за необхідності зняти з неї копії та отримати зразки з відповідних відправлень» [6, с. 38; 7, с. 37].

Перед зверненням до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на накладення арешту на кореспонденцію слідчий зобов'язаний погодити його з прокурором. Однак законодавець не визначає порядок розгляду та погодження прокурором клопотань слідчого про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Про це йдеться у п. 2.4 вищезазначеної Інструкції. Вказано, що розгляд та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюється невідкладно з моменту надходження. Прокурором вивчаються матеріали кримінального провадження, які є підставою для прийняття рішення про погодження клопотання. Відмова в погодженні клопотання приймається у формі постанови і не виключає повторного звернення слідчого після отримання додаткових доказів або усунення недоліків, вказаних прокурором у рішенні.

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 1 КПК можна стверджувати, що ця процедура має визначатися кримінальним процесуальним законом, а не міжвідомчим нормативно-правовим актом. Нами поділяється пропозиція А.В. Форостяного, що главу 21 цього Кодексу слід доповнити статтею про порядок розгляду та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій [8, с. 139].

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3, ст. 247 КПК розгляд клопотання про дозвіл на арешт кореспонденції здійснюється слідчим суддею, яким є голова, чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

У зв'язку з розглядом цього питання слід зазначити, що відповідно до ч. 4 ст. 187 КПК 1960 р. подання слідчого, погоджене з прокурором, про накладення арешту на кореспонденцію також розглядав голова апеляційного суду чи його заступник. Аналізуючи це положення закону, М.І. Сірий слушно зауважував, що віднесення до виключної компетенції голови суду обласного рівня (його заступника) вирішення питання про проведення такої слідчої дії заслуговує на позитивну оцінку з точки зору посилення таким чином гарантій прийняття процесуально виваженого рішення. Водночас не може залишатися поза увагою та обставина, що його санкція

у певній справі досить вагомо впливатиме на думку місцевого суду, якому доведеться розглядати цю справу по суті [9, с. 8].

Окрім науковці критикували позицію законодавця, який надав право виносити постанову про накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію виключно голові апеляційного суду або його заступнику. Так, наприклад, В.І. Чорнобук писав, що взяття під варту як запобіжний захід більш обмежує права особи, ніж арешт на її кореспонденцію, але це рішення приймається суддею місцевого суду. «Тому і винесення постанов у порядку ст. 187 КПК варто передати до юрисдикції місцевих, а не апеляційних судів» [10, с. 95].

Слідчий суддя відповідно до вимог ч.1 ст. 248 КПК зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на арешт кореспонденції протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання повинен здійснюватися за участю особи, яка його подала.

З огляду на необхідність оптимізації порядку отримання дозволу слідчого судді В.В. Шум пропонує уточнити строк розгляду клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії невідкладно, але не пізніше дня його надходження до суду. Строк «розгляду слідчим суддею клопотання має починатися після реєстрації його в суді, що автоматично буде наближувати проведення судового засідання з розгляду та вирішення по суті клопотання про накладення арешту на кореспонденцію» [1, с. 10–11].

Вважаємо, що не слід змінювати строк розгляду слідчим суддею клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Визначений у ч. 1 ст. 248 КПК строк є оптимальним для того, щоб слідчий суддя заслухав доводи слідчого або прокурора, який ініціює розгляд даного клопотання, ознайомився з матеріалами кримінального провадження, що підтверджують необхідність проведення цієї дії. Про надання таких матеріалів на його вимогу вказано у п. 2.2 вищезазначеної Інструкції.

Згідно з ч. 3 ст. 248 КПК слідчий суддя має постановити ухвалу про надання дозволу на накладення арешту на кореспонденцію, якщо слідчий, прокурор доведе наявність достатніх підстав вважати, що: 1) вчинений злочин відповідної тяжкості; 2) під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами матимуть суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

Спеціальні вимоги до цієї ухвали не встановлені. Вона має містити відомості, які відповідно до ч. 4 ст. 248 КПК повинні бути в ухвалі слідчого судді про дозвіл на проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії.

Під час дії КПК 1960 р. законодавець визначав вимоги до змісту постанови суду про накладення арешту на кореспонденцію. У ч. 5 ст. 187 даного Кодексу було вказано, що у такій постанові зазначаються кримінальна справа і підстави, з яких буде

проводитись ця слідча дія, прізвище, ім'я та по батькові особи, кореспонденція якої має затримуватися, точна адреса цієї особи, види поштово-телеграфних відправлень, на які накладається арешт, термін, протягом якого зберігається арешт, назва установи зв'язку, на яку покладається обов'язок затримувати кореспонденцію та повідомляти про це слідчого.

Як слушно відмічала О.Г. Шило, правове «значення цих положень закону полягає в тому, що вони визначають межі здійснення дискреційних повноважень за колом осіб та у часі, що є суттєвою гарантією забезпечення конституційних прав як самого підозрюваного, обвинуваченого, так і інших осіб, які, спілкуючись з ним у той чи інший спосіб, обґрунтовано розраховують на приватність такого спілкування» [11, с. 445].

На нашу думку, ст. 261 чинного КПК також слід доповнити нормою, яка б визначала спеціальні вимоги до ухвали слідчого судді про надання дозволу на накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію.

Як вже відмічалось, відповідно до ч. 1 ст. 261 КПК накладення арешту на кореспонденцію особи без її відома проводиться у виняткових випадках на підставі ухвали слідчого судді. Із цього правила є виняток, передбачений ст. 615 КПК, якою цей Кодекс доповнено Законом України від 12 серпня 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [12].

У даній статті поряд з іншими положеннями визначено, що на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст. ст. 247 та 248 КПК, до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених ст. ст. 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Про реалізацію прокурором цих повноважень йдеться у п. 3.4 Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, яка затверджена спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серпня 2014 р. №872/88/537 [13].

У цьому пункті вказано, що прокурор, отримавши клопотання слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій чи прийнявши таке рішення особисто, при неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею визначених законом повноважень вирішує питання щодо негласних слідчих (розшукових) дій у порядку,

передбаченому ст.ст. 247, 248 КПК. За результатами розгляду клопотання слідчого або у разі прийняття такого рішення особисто прокурор у порядку ст. 110 цього Кодексу виносить постанову з дотриманням вимог, передбачених для таких ухвал слідчого судді.

Висновки. Отже, відповідно до ст. 615 КПК на вказаній місцевості прокурор має повноваження

приймати рішення про проведення будь-яких негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі і про накладення арешту на кореспонденцію. Вважаємо, що з цієї статті слід виключити наведене положення, оскільки таке регулювання суперечить ст. 31 Конституції України, згідно з якою обмеження таємниці листування, телеграфної та іншої кореспонденції здійснюється виключно за рішенням суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шум В.В. Накладення арешту на кореспонденцію у кримінальному провадженні України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. – 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.В. Шум. – К., 2014. – 2014. – 20 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред. С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.
3. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
4. Бараненко Б.І. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: [навч.-практ. посіб.] / Б.І.Бараненко, О.В.Бочковий, К.А.Гусєва та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. – 416 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О.М.Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
6. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: [навч.-практ. посіб.] / С.С. Кудінов, Р.М. Шехавцов., О.М. Дроздов, С.О. Гриненко – Х.: «Оберіг», 2013. – 344 с.
7. Особливості провадження негласних слідчих (розшукових) дій: [метод. реком.] / [Д.І. Никифорчук, С.С. Чернявський, О.Ю. Татаров, В.І. Василичук, О.В. Александренко, А.А. Вознюк, О.В. Калиновський, О.О. Косиця, Д.М. Мірковець, І.В. Чурікова, О.С. Тарасенко, Р.Д. Дарага, А.М. Копилов]. – К.: НАВС, 2014. – 112 с.
8. Форостяний А.В. Надання слідчим суддею дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій / А.В.Форостяний // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу (Київ, 4 квітня 2014 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2014. – С. 139–141.
9. Сірий М.І. Українська модель здійснення судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу / М.І. Сірий // Адвокат. – 2005. – № 9. – С. 8.
10. Чорнобук В.І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу: [моногр.] / В.І. Чорнобук. – Х.: Право, 2008. – 184 с.
11. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України / О.Г. Шило. – Х.: Право, 2011. – 472 с.
12. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12 серпня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 39. – Ст. 2008.
13. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серпня 2014 р. № 872/88/537. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>.